

А.ЖАКШЫЛЫКОВДУН АДАБИЯТТАГЫ ЖАНРДЫК БИРГЕЛИКТЕРИ ЖАНА ЧЫГАРМАЧЫЛЫК БАШАТЫ ТУУРАСЫНДА

УДК 373.167.1:821.161.1

*Кайыпова К.О.
КМДТжСА, тилдер кафедрасы, Бишкек ш.*

Корутунду: Статъяда А.Жакшылыковдун өмүрү жана чыгармачылыгы, көп жанрлуу ишмердүүлүгү баяндалат.

Негизги сөздөр: акындын чыгармачылык башаты, поэзиядагы орду жана көп жанрлуулугу.

ЖАНРОВАЯ ОБОБЩЕННОСТЬ В ЛИТЕРАТУРЕ А.ЖАКШЫЛЫКОВА И О НАЧАЛЕ ЕГО ТВОРЧЕСТВА

*Кайыпова К.О.
Кыргызская государственная академия физической культуры и спорта,
кафедра языков, г.Бишкек*

Резюме: В статье приводятся биография поэта, начало его творчества и многогранность жанра в поэзии, начиная с первых стихов.

Ключевые слова: творчество поэта, многогранность жанра в поэзии.

GENRE SUMMARIZED IN A.ZHAKSHYLYKOV LITERATURE AND THE BEGINNING OF HIS WORK

*Kyrgyz State Physical Education and Sport Academy
Department of languages Kenje Kayipova*

Annotation: This article is about autobiography of versatility of poet, beginning his works in the poetry, from the first verses.

Key words: works of poet, versatility of genre in the poetry.

Кириш сөз. Кыргыз эл жазуучусу, белгилүү акын Асан Жакшылыковдун өмүрү жана чыгармачылыгы жөнүндө маалымдалат. Поэзиянын устаты катары чыгармачылыгын элге тартуулап келе жаткан акын, бала кезинен эле зирек тарбияланат. Мектеп жашынан эле поэзияга кызыгып, ырларын мектеп дубал гезитине чыгарып турган. 1960-жылы «Кыргызстан пионери» гезитинин жооптуу катчысы, акын Исабек Исаков Кыргызстандын аймагындагы мектептердин окуучуларын гезитке жаздырууга үндөө үчүн Нарынга да болочок акындын айылы Миң-Булакка дагы барат. Ошондо 6-класстагы окуучу А. Жакшылыков борбордон келген сүйүктүү балдар акыны менен таанышып, кийин ырларын «Кыргызстан пионер» гезитине жарыялай баштайт. Ошентип акындын биринчи ыры «Ала Тоо» журналына 1966-жылы жарыкка чыгып, жыйырма жашында биринчи китебин «Тандын ырахаты» аттуу китебин чыгарды. Акын жекеле эссе, публицистика жана аңгемелердин үстүнөн иштеп келе жатат. Мында адабий изилдөөнү талап кылган иштин актуалдуулугу болуп саналат.

ИШТИН МАКСАТЫ. Макаланын негизги максаты А. Жакшылыковдун өмүрү жана чыгармачылыгынын өнүгүү абалын аныктоо, системалуу иликтөөгө алуу болуп эсептелет. Бул максатка жетишүүдө акындын бала кезинен чыгармачылыкка, тартылуусу жана чымырканып иштөөнүн негизинде, көп жанрдуулукта анын ичинен аңгемелерин изилдөө максаты турат. Бизге чейин изилдөөлөрдүн маалыматтарына таянсак акын 1949-жылы Нарын районундагы Миң-Булак айылында жарык дүйнөгө

келген. 1956-1963-жж. Актан Тыныбеков атындагы 8 жылдык мектепте окуган. Асан Жакшылыков мектепке киргенден баштап, тирикарактыгынан улам ар кандай коомдук иштерге активдүү катышып, пионер уюмунун дружина советинин төрагалыгына чейин шайланып, мектептин дубал гезиттеринде алгачкы ырларын жарыялап турган. 1960-жылы «Кыргызстан пионери» гезитинин жооптуу катчысы, акын Исабек Исаков Кыргызстандын аймагындагы мектептердин окуучуларын гезитке жаздырууга үндөө үчүн Нарынга да, болочок акындын айылы Миң-Булакка дагы барат. Ошондо 6-класстагы окуучу А. Жакшылыков борбордон келген сүйүктүү балдар акыны менен таанышып, ырларын Исабек Исаковго көрсөтөт. Адабиятка дилгир окуучунун ырлары кийин «Кыргызстан пионери» гезитине жарыяланып турган. Мектептин 8-классын аяктагандан кийин окусам деген өспүрүм, атасы Абыл уулу Жакшылыктын сунушу менен 1964-жылы Фрунзедеги Политехникалык техникумга келип кирет. Себеби, атасы кырк жылдан ашуун Нарын райондук сугат тармагында мурап болуп иштеген. Атасы жөнүндө Кыргыз республикасынын эл мугалими Асан Заркунов: «Асан Жакшылыков атасы Жакшылык абадай болуп суу чарба адисинин кесибин кубалап жөнөгөн. Анан комсомол кызматын аркалайды. «Саясий кызматкер чыгат, көзгө басар болот, биздин уулдан чоң чыгат» деп турсак жылт этип ырлары республикалык гезит-журналдардын беттерине жарык көрө баштады», - деп эскерет да, андан нары: «Анын атасы Жакшылык аба да дал ошондой киши болгон. Кайран сөзмөр!

Кайран сөз кайратманы!» –деп акындын атасын сыйлуу эскерет. Мындай эл кадырлаган, акылы зирек нускалуу карыянын уулу болуш, атаны сыйлоо, ошо атанын сөзүн эки дебей сугатчылык кесипке ээ болушунан эле таасын байкалат. Анда акындын атасына жазган бул ыр саптарын окуйлу: “Жан сүйүп эркеликти сездирген, Эл катары эрезеге жеткирген. «Жакшылыктын» атын булгап салат деп, Жаман сөздү уккум келбейт эч кимден. Тоскоолдуктан акыл менен аттаган, «тобо» деген топугунан жазбаган, Аты дагы, заты дагы Жакшылык, Атам менен астейилден мактанам! Адамдарга ак дилинен жалынып, турмуш менен кошо жашап агылып, Элдин наркын, салтын, пейлин сактаган, аталардын турам муунун сагынып”[1]. Ошентип, атасы түгүл, атасы аркылуу жалпы ошол элдин көрөнгөсүн сактаган улуу муунга ыраазылыгын айтышы, атанын жакшы аттуу уулу болууга умтулуу Асан акын үчүн поэтикалык кредо болгондугун баса белгилегибиз келет жана балалыктан калган руханий тазалык, жугумдуулук, элдик касиеттерди сыйлоо, эмгек менен жакшылыкка умтулуу анын көп жанрлуу жалпы чыгармачылыгынан көрсөк болот. Болочок акын, «ата кесибин андан нары кубалап» 1976-ж. К.И.Скрябин атындагы Кыргыз айыл чарба институтун «Гидромелиорация» кесибин сырттан окуп бүтүргөн. Асан Жакшылыковдун адистик кесиби гидроинженер болсо да, жүрө-жүрө чыгармачылыгы биротоло үстөмдүк кылгандыгы кашкайган чындык. Байкасак, акындын алгачкы ыры 1966-жылы он жети жашында атактуу «Ала-Тоо» журналына «Биздин шамдан» деген аталышта жарыяланган. Алгачкы чыгармаларынын бири болгон ушул ырларды мисал келтире кетели:// Жылдыз! Жылдыз түнөктөгөн асманда, Жылт дей түшүп көктөн ылдый агылат, Жердин шамын тутандырып жакканда, Булут жиреп ай батуга камынат. Сүрдөгөндүр мүмкүн жердин, шамынан, түнөк алды тоонун ары жагынан, Чыбык минип, күлкүсү жок жүрбөгөн, Балалыгым жыл артына жашынат. Чакырамын «бергел» деген үн менен. Бирок келбей сапа-

рына ашыгат. Жаз сулуу келди жаңыра, Чачбоюн кооздоп гүл тагып. Тоо суусу кулай камына, Анда ал айтчы, капабы? Жасанган жашыл сулууга, Же, күйөөлөп бара жатабы?[2]. Бул ырларды акындын алгачкы китептеринен кезиктирген жокпуз, бирок акындын ошо балачак кезиндеги шык деңгээлинен чыгармачылык жөрөлгөсү, б.а. акындык даремети сезилеби деген мыйзамдуу суроо туулбай койбойт, ошондуктан окурмандын баамдоосуна койдук. Байкасак, бул ырдагы поэтикалык образ «жашыл сулууга» ашыгып «күйөөлөп» бара жаткан жазгы сууну жаш уланга салыштырат, образдуу, угумдуу, табылгалуу берилген, өзүнчө изденүү далалаты дароо байкалат. Чыбык минген балалык менен мезгилдин сыры да баамдалат. Түнкү үйдүн шамы менен жылдыздардын жарыгынын айкалышуусу романтикалуу. Оболу жаш баланын ырынын атактуу «Ала-Тоо» журналына чыгышынын өзү эле болочок акындын жолу байсалдуу башталганын көрөбүз. Көп өтпөй 1969-жылы А.Жакшылыковдун «Таңдын ырахаты» аттуу жыйнагы жыйырма жашында жарык көрөт. Адабиятыбыздын тарыхына сереп салсак, Кусеин Эсенгожоев, Асан Жакшылыков, Сагын Акматбековалар дал 20 жашында өзүнчө китеп чыгарган акындардан. Үлбүрөгөн жаштык сезимдерин кагаз бетине түшүрүү далалаты өтө күчтүү болгон. «Таңдын ырахаты» китебинен бул умтулуу таасын сезилет. Ушул алгачкы китеп 1972-жылы жаш жазуучулардын кеңешмесинде Кыргызстан жазуучулар союзунун катчысы Ж.Мавлянов тарабынан жакшы бааланган. Алым Токтомушев ал турсун «Ленинчил Жаш» гезитине атайын макаласын 1970 – жылы эле жарыялаган. Бул сыяктуу акындын алгачкы китебинен башталган ийгилиги дагы уланды. Ага бул расмий наамдар күбө: Кыргызстан Ленин комсомолу сыйлыгынын лауреаты (1979-ж.), Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңген ишмери (1995-ж.), Маданият жана искусство академиясынын, акындардын дүйнөлүк конгрессинин мүчөсү (1992-ж) Штаб-квартирасы Вашингтондо, Кыргыз Республикасынын билим

берүү отличниги (1999-ж). Кыргыз Республикасынын Эл жазуучусу (2007-ж) Акын өзүнүн интеллектуалдык дараметин көтөрүү үчүн 1985-жылы СССР жазуучулар союзунун Москвадагы Жогорку адабий курсун бүткөндүгүн да баса белгилейли. Анткени, талант, билим жана эмгек үчөө айкалышкан жерде ийгилик болоруу талашсыз. Темиркул Үмөталиев: “Асан Жакшылыков көркөм сөз дүйнөсүнө кеңири таанымал, философиялык ойлору терең, чыгармачылык иштин көп кырдуулугун, мазмунун жана формасын талдап издеген, жаңылыктарды ачууга өз салымын кошкон, поэзиянын туу чокусун карай тынымсыз аракеттенген таланттуу акын»[3]. Чыңгыз Айтматов: «Асандыкы абдан келтирилген – терең кеткен, чоң, улуу философиялык поэзия»[3]. Адабияттын классиктеринин мындай жогорку баасына арзыш оңой-олтоң иш эмес, андай баага 30дан ашык ар кандай жанрдагы китептерин жазуу менен, талыбас 50 жылдай эмгеги менен жетишти. Азыркы кезде Асан Жакшылыков, сандаган ырлардын, ондогон поэтикалык ыр түрмөктөрдүн, баллада, поэмалардын, дастандын, учкул саптардын, ыр менен жазылган этноповесттин, кара сөздөгү элет аңгемелеринин, публицистика, эссе романдары - «Эстутум», «Кыргыз жолу», «Кыргызчылык» сыяктуу; «Мээрим» аттуу ыр менен жазылган романдын автору. «Манас» боюнча өтө көлөмдүү 260 (эки жүз алтымыш) берүүдөн турган радио эсселери да, «Шаа акын Арстанбек», Сагымбай, Тоголок Молдо, Токтогул жана башкалар боюнча адабий изилдөөлөрү да орчундуу иштери. Буга кошумча 100 дөн ашык чыгармаларына ода, оратория, романс, хор, эстрадалык ырлар жаратылган. Жалпы чыгармачылыгын санап олтурушка эле бир канча бет жазылышы керек. Талантка эбегер болгон эмгекчилдиги анын өмүр жолунда иштеген иштеринен айкын байкалып турат.

1968-70-жж Нарын районунун Куйбышев атындагы колхозунда гидротехник, 1970-1974-жж. ошол эле колхоздо комсомол уюмунун катчысы, ЛКЖС БКда жооптуу кызматтарда иштеген. 1974-83жж. Кыргызстан

жазуучулар союзунун жаштар менен иштөө секциясынын жетекчиси, 1986-1989-жж. СССР адабий фондусунун Кыргызстандагы бөлүмүнүн мүдүрү, 1989-91-жж. Кыргызстан жазуучулар союзунун башкармасынын катчысы, 1991-95-жж. 1-катчысы, 1995-97-жж. Аткаруу комитетинин төрагасы, 1996-жылдан Кыргыз мамлекеттик улуттук телерадиокомпаниясынын «Рух» продюссердик борборунун мүдүрү, 1997-ж. «Обо» гезитинин башкы редактору, 1997-жылдан КОФ Пен клубунун президенти, «Манас» эл коомунун төрагасы. Ал ошол эле убакта, чарк айланып иштеп жүрүп «Улуу шашке» 1977-ж. «Мак-мал төр», «Бейпил көктөм» (1979-ж), «Белес» (1981-ж), «Ыклас» (1985-ж), «Ысык-Көл сонатасы» (1989-ж) аттуу ырлар жана поэма жыйнактарынын, «Мээрим» (1987-ж) аттуу ыр менен жазылган романдын автору. Балдар үчүн «Жайлоодо» (1977-ж), «Жазгы байыр» аттуу ыр китептери, 1999-2000-жж. Акындын «Тандалмаларынын 5 томдугу, аны улай «Учкул ойлор» (2003-ж), «Ыр дүйнө жана элет аңгемелери» (2005-ж), «Кыргыз жолу - Айкөлдүк, салттуулук, сулуулук» (2006-ж) аттуу китептери бирин бири улай жарык көргөн. Асан Жакшылыков адабияттын көп жанрында эмгектенген дасыккан сүрөткер. Башка өлкөлөрдүн адабиятын кызыгуу менен окуп, таасирленип Азиядан чыккан биринчи Нобель сыйлыгынын лауреаты Раиндранат Тагордун «Билим алууга эмне тоскоол», Эдуардас Межелайтистин «Учкул дүйнөдөгү поэзия», анда: «Поэзия барыдан мурун майдачылыкка, коркоктукка, беймарал токчулукка чыдай албайт. Чыныгы акын жүрөгүн аёого тийиш эмес. Акын жүрөгү ар бир сап ырынан даана көрүнөт»[4], Леонид Леоновдун «Жаш таланттарга нуска болчу», «Эмгек жана талант» китептеринин которулушу адабиятка чоң даярдык менен келгендигин айгинилейт жана эстетикалык жактан калыптанышына таасирин тийгизгендиги сезилет. Асан Жакшылыковдун өзгөчө дагы бир таланты чакан аңгемелеринде ачылды. Л. Үкүбаева: «Асан Жакшылыковдун аңгемелери өзүнүн кыскалыгы, ой чабыты-

нын кенендиги, оригиналдуулугу, сатиралык куйкуму, юморлуулугу менен окуган адамды тап өзүнө тартып алат. А. Жакшылыковдун элет аңгемелеринде көтөрүлгөн элет проблемалары бул – азыркы кыргыз элинин проблемалары, түз нугунан чыгып кеткен коомдук жашоо-турмушубуздун көйгөйлөрү». Кара сөзчүл Асан Жакшылыковдун шыгы тээ алгачкы «Тандын ырахаты» китебине кирген «Жетим кемпирдин өлүмү» деген ырынан башат алганбы деп да ойлоп кетесиң. Анткени, бул ыр окуялуу, кара сөздөгү чыгармалардай сюжеттүү. Деги А. Жакшылыковдун чыгармаларындагы жанрлардын бири- бирине жол ачышын терең изилдей турган көрүнүш. Окуйлу: // Кемпир өлдү..., Көздөрүнөн күн нуру өчүп, Жетим калды жапыс там, Жамгыр жааса тамчылаган..., Күүгүмдөгөн терезеден, Жарыкчылык кемпирге жетпей калды..., Мындан нары түтүн чыкпайт бул үйдөн!, // - деп башталып, ушул ыр кара сөзгө мүнөздүү турмуштан алынгандыгы, «прозалык сюжеттүүлүгү» менен кызыктуу. Согушта курман болгон жоокердин энесинин баласын угузгандагы ой-сезими кадим көз алдыга тартылат. Мындай башталыш барабара «Каниет» поэмасында, «Макмал Төр» дастанында, «Атадан калган белек» поэтикалык этноповесинде таасын сезилет. Прозалык ыкма, бул жанрдын поэзиядагы колдонулушу, адабий жанрлардын эриш-аркактыгы атайын терең изилдөөнү талап кылат деп дагы да баса белгилегим келет. Ошондой эле акындын эркин ыкмадагы верлибр (ак ыр) ырларында да прозалуулук, заманбап тема-

дагы ырларына публицистикалык да кошумча көрк берип тургандай. Бул эки жанр акын-прозаик Асан Жакшылыков үчүн анчалык деле бири- бирине жат көрүнүш эместей. Ал эми элет аңгемелерине юморлук менен катар поэтикалуулук кошумча көрктүүлүктү кошот деп ойлойбуз. Менимче, «Элет аңгемелери» нака прозаиктин колунан жаралган болсо кыйла эмоциалдуулугун жоготмок. Мында адабий изилдөөнү талап кылган акындык менен прозалык шыктын кызыктуу карым-катыштары бар. Бул чыгармаларда турмуштан алынган сюжеттик линия бар. Сюжеттик окуяларды сүрөттөө проза жанры үчүн дайыма мүнөздүү. Акындын прозасы менен поэзиясында ушундай каскатар накта Жакшылыковдук табылгалар бар.

Корутунду. Асан Жакшылыковдун адабияттагы жанрдык биргеликтери жана чыгармачылык башаты туурасында..., аттуу макалада акындын өмүрү жана чыгармачылыгы туурасында маалымдадык. Акын поэзияда гана иштебестен ал эссе, публицистика, поэма, аңгемелерди жарыкка чыгарды. Бул маклада ар бир жанрында учкай сөз кылдык.

Адабияттар

1. Жакшылыков А. «Ыр дуйнө жана элет аңгемелери», 2005.- Б.: 22-23б.
2. «Ала-Тоо» журналы № 4, 1966.-74б.
3. Жакшылыков А. «Асан чакырык» 2005. – Б.: 306–307 б.
4. Межелайтис Э. «Контрапункт», – М., 1972.